

# МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 330.131

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/35.13>**Євстаф'єв С.М.**

аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-5089-339X>

## ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИСУ МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

*Сучасний світ неможливо уявити без інновацій, вони беззаперечно є невід'ємним атрибутом новітньої епохи людства. Будучи справжнім двигуном прогресу вони розвивають економіку та суспільство, інколи докорінно змінюючи їх. Інновації використовуються повсюдно, проте найбільшим споживачем та одночасно розробником інновацій є бізнес. Інновації допомагають бізнесу збільшити прибутки та підвищити його конкурентоспроможність. Сьогодні в умовах сильної економічної конкуренції впровадження інновацій є критично важливим для виживання бізнесу в деяких сферах господарювання. Аналіз останніх публікацій підтверджує наявність наукової дискусії щодо наукового визначення поняття «інновація» та історичної періодизації становлення менеджменту інновацій як діяльності підприємств. Тому, наукове дослідження відповідних праць зарубіжних та вітчизняних вчених стосовно менеджменту інноваційної діяльності є надзвичайно актуальним.*

**Ключові слова:** інновації, інноваційна діяльність, менеджмент інновацій, історична періодизація, цифрова трансформація.

**Постановка проблеми.** Сучасний світ постійно змінюється, разом з ним й змінюються правила гри для бізнесу. Сьогодні інновації вже не просто виконують роль помічника, що допомагає підприємствам спростити або автоматизувати деякі бізнес-процеси, інновації стали необхідним засобом для виживання бізнесу в умовах сильної економічної конкуренції. За таких обставин, дослідження періодизації історичного шляху інновацій та їх економічного підґрунтя в різні історичні епохи є надзвичайно актуальним.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженням природи інновацій, історичної періодизації їх розвитку, їх впливу на соціально-економічні процеси та необхідності менеджменту інновацій у діяльності підприємств займається ряд вітчизняних та зарубіжних вчених. Питанням наукового визначення терміну «інновація» має місце у працях таких науковців, як М. Дмитренко, І. Чіков, О. Коваленко, Є. Масленніков, Е. Кузнецов, Ю. Сафонов, С. Філіппова, Й. Шумпетера. Зокрема О.М. Коваленко, Є.І. Масленніков, Е.А. Кузнецов, Ю.М. Сафонов, С.В. Філіппова у своїй колективній монографії під зазначають, що інновація – це ідея, новітній продукт в галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також у інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності [4, с. 12].

Історична періодизація розвитку менеджменту інновацій наведена у працях Ліпич Л., Полінкевич О., Товстенюк О., Нікітенко В., Гриша С. О., Бобраков С., Зубкова Р.С.

Так, Ліпич Л., Полінкевич О., Товстенюк О., розробили п'яти ступеневу періодизацію інноваційного

розвитку, а саме: мануфактурний, інноваційний розвиток підприємств першої хвилі у XVI–XVIII ст., інноваційно-технічний, інноваційний розвиток підприємств другої хвилі з XIX до початку XX ст., кризовий, інноваційний розвиток підприємств третьої хвилі у 1929–1933 рр., інноваційно-технологічний, інноваційний розвиток підприємств четвертої хвилі з 1939 р. – початок XXI ст., та інноваційно-управлінський, інноваційний розвиток підприємств п'ятої хвилі з 1990 рр. [7, с. 40].

Незважаючи на значну кількість досліджень присвячених темі інновацій, аналіз наукової літератури показує недостатню кількість публікацій, стосовно історико-економічного шляху становлення інноваційного менеджменту як діяльності підприємств.

**Мета статті:** дослідження історичних та економічних передумов виникнення менеджменту інновацій, аналіз існуючих наукових підходів до періодизації його становлення та визначення ключових напрямків роботи менеджменту інновацій на підприємствах в умовах цифрової трансформації.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Термін «інновація» використовується повсюдно та зазвичай не містить конкретного визначення, адже вважається загальнозрозумілим та відомим. Зазвичай під інноваціями розуміється промислове застосування нових технологій.

З метою більш детального розуміння оперованого поняття необхідно звернутись до наукових підходів до його визначення, зокрема історичного походження.

Сам термін «інновація» має латинське коріння, “Innovatio” перекладається як «зміна» або «відновлення», проте до нас цей термін надійшов з англійської

мови. Англійське слово “innovation” (інновація) поширилося у вітчизняній літературі нарівні з його перекладом «нововведення», внаслідок чого вони стали за умовчанням сприйматися як синоніми [1, с. 17].

Поняття «інновація» вперше з'явилося в наукових дослідженнях культурологів (насамперед, німецьких) ще в середині XIX ст., й означало введення (інфільтрацію) деяких елементів однієї культури в іншу. При цьому звичайно йшлося про впровадження європейських способів організації виробництва та життєдіяльності у традиційні (архаїчні) азійські й африканські суспільства. У 1920-х роках минулого століття стали вивчатися закономірності технічних інновацій (нововведень) [2].

Вперше поняття інновації було розроблено теоретично і впроваджено в економіку австрійським вченим Йозефом Шумпетером. У своїй праці «Теорія економічного розвитку» Австрійський вчений Йозеф Шумпетер об'єктом свого дослідження зробив науково-технічний прогрес і на цій основі відкрив та обґрунтував якісно новий тип економічного розвитку – інноваційний. Фундаментальний добуток Й. Шумпетера полягає у тому, що він створив цілісну теорію інноваційного типу розвитку. Саме він запровадив у наукове розуміння категорію «інновація», розуміючи під цим не просто нововведення, а зміну технології виробництва, доводячи, що інновацією є не кожне нововведення, а лише таке, яке зумовлює вдосконалення технології, її перехід на новий, вищий ступінь розвитку. Крім того, центральним ланцюгом інновації він вважав підприємця [3, с. 80].

О.М. Коваленко, Є.І. Масленніков, Е.А. Кузнецов, Ю.М. Сафонов, С.В. Філіппова та ін., у своїй колективній монографії «Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти» застосовують наступні визначення терміну «інновація».

У вузькому значенні інновація (англ. innovation – нововведення) – це ідея, новітній продукт в галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також у інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності.

Інновація у широкому значенні – це результат системної діяльності, спрямованої на реалізацію досягнень науково-технічного прогресу та їх удосконалень, що забезпечує підвищення ефективності та отримання конкурентних переваг [4, с. 12].

Д.О. Крикуненко досліджуючи проблеми впровадження інновацій на підприємствах, вважає, що інновація – це форма наукового пізнання, яка поєднує у собі власне прагнення творця до самовираження з бажанням удосконалити зовнішній світ [5, с. 46].

Законодавче визначення інновацій міститься в Законі України «Про інновації», згідно зі статті 1 вказаного закону інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інноваційна діяльність, у вищезгаданому нормативно-правово акті визначається, як діяльність, що

спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [6].

Таким чином, менеджментом інноваційної діяльності є комплексна управлінська діяльність, що спрямована на розробку, створення та впровадження нових ідей, продуктів, послуг, технологій, тобто інновацій.

Питання історичного шляху становлення менеджменту інноваційної діяльності підприємств та наукової періодизації є дискусійним, наукова література містить чимало підходів до вирішення цього питання.

Ліпич Л., Полінкевич О., та Товстенюк О. вважають, що інноваційний розвиток підприємств відбувався за п'ять етапів, а саме: XVI–XVIII ст. (мануфактурний, інноваційний розвиток підприємств першої хвилі), XIX – початок XX ст. (інноваційно-технічний, інноваційний розвиток підприємств другої хвилі), 1929–1933 рр. (кризовий, інноваційний розвиток підприємств третьої хвилі), 1939 р. – початок XXI ст. (інноваційно-технологічний, інноваційний розвиток підприємств четвертої хвилі), 1990 рр. і майбутнє (інноваційно-управлінський, інноваційний розвиток підприємств п'ятої хвилі) [7, с. 40].

Нікітенко В.О., Гриша С.О., та Бобраков С. досліджуючи історію формування інноваційного менеджменту як менеджменту інновацій та змін відзначають наступні етапи, кожен з яких відображає зміну підходів до управління та адаптації до нових умов бізнес-середовища:

1.Рання індустріалізація (кінець XVIII – початок XIX століття), в основі якого фокус на ефективності та стандартизації, коли перші інновації у менеджменті були спрямовані на покращення ефективності виробництва. Промислова революція дала початок стандартам масового виробництва, що дозволило підприємствам збільшити обсяги виробництва та знизити витрати.

2.Розвиток теорії менеджменту (початок XX століття), що дав поштовх розвитку школі адміністративного управління. Це період розвитку теорії людського капіталу, що сприяло впровадженню інноваційних підходів до управління персоналом.

3.Післявоєнний період (середина XX століття) сприяв розвитку інновацій в управлінні якістю (японська модель), зокрема коли після Другої світової війни в Японії були розроблені інноваційні підходи до управління якістю, такі як кайдзен, що зосереджувався на безперервному покращенні процесів.

4.Ера інформаційних технологій (кінець XX століття). Впровадження інформації в них систем, що сприяв інтеграції ІТ-технологій у бізнес-процеси.

5.Цифрова ера (початок XXI століття – дотепер) поклатала початок розвитку цифрової трансформації, в основі якої впровадження цифрових технологій в усі аспекти бізнесу, що включає використання великих даних, штучного інтелекту, автоматизації процесів [8, с. 269].

Р.С. Зубков у своїй хронологічній періодизації світового інноваційного розвитку передбачає наступні етапи:

I – Дотермінологічний період (100 тис. років тому – XIII ст. н.е.) який характеризується переходом від вико-

ристання простих інструментів, відомих як колуни, до мініатюрних кам'яних інструментів мікролітів, відкриття бронзи та поступовий перехід до обробки заліза;

II – Період початку зародження (XIII ст. – кінець 1930-х років) під час якого відбулися дві науково-технічні революції: Перша науково-технічна революція (XV–XVII століття) та Друга науково-технічна революція (XIX століття), крім цього, відбувається початок Третьої науково-технічної революції. Саме на цьому етапі спостерігається значна активізація досліджень, спрямованих на з'ясування основної ролі інновацій в розвитку людства;

III – Період наукового становлення (початок 1940-х. – кінець 1960-х років). В цей період завершується Третя науково-технічна революція та починається Четверта науково-технічна революція, яка характеризується проникненням глобалізаційних процесів майже у всі сфери суспільного життя, появою штучного інтелекту та розвитком нових технологій;

IV – Період нового осмислення (1970-і роки – початок 1980-х років) Продовження Четвертої науково-технічної революції та четвертої хвилі технологічного укладу, яка характеризується становленням укладу, який базується на подальшому розвитку енергетики із використанням нафти, нафтопродуктів та газу;

V – Період інтенсивного впровадження (1980-і роки – кінець 1990-х років). Характеризується досягненнями в галузі мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, генної інженерії, освоєння нових видів енергії, космічного простору, супутникового зв'язку тощо;

VI – Період нанотехнологічного перетворення (2000-ні роки – по теперішній час). Період нанотехнологічного перетворення характеризується тим, що саме в цьому періоді закладається підґрунтя для розробки нового покоління наноматеріалів, наноприладів та наносистем, з'являється фундаментально нова продукція [9].

Аналізуючи вищезгадані підходи історичної періодизації становлення менеджменту інноваційної діяльності підприємств можна сформулювати висновок про деяку циклічність соціально-економічного розвитку.

В історії людства мають місце тривалі періоди уповільненого розвитку, коли суттєвих нововведень у різних сферах людської діяльності не виникало. Проте поступово накопичуються труднощі і протиріччя, які не можна розв'язати існуючими засобами. Їх подолання можливе лише через впровадження інновацій.

Теорію циклічності соціально-економічного розвитку під впливом інновацій вперше висловив Микола Кондратьєв у 1920-х роках. М. Кондратьєв виділяв наступні моделі циклічних коливань: короткі цикли – тривалістю 3–3,5 роки; середні (торгово-промислові) – 7–11 років, і довгі – 48–55 років. Для обґрунтування довгих циклів. Микола Кондратьєв виявив емпіричні закономірності, що супроводжують тривалі коливання економічної кон'юнктури. Він вважав, що перед і на початку підвищувальної хвилі кожного великого циклу відбуваються глибокі зміни в економічному житті суспільства, які виражаються в значних змінах техніки (чому передують технічні відкриття і винаходи). Головну роль у таких змінах, на його думку,

відіграють науково-технічні новації, такі як будівництво залізниць у середині XIX ст., або ж винахід двигуна внутрішнього згорання на початку XX століття [10, с. 24].

Теорія циклічності соціально-економічного розвитку вдало демонструє важливість менеджменту інновацій на підприємстві, однією з головних функцій якого є адаптація підприємства до нових умов, що виникають під впливом соціальних та економічних факторів.

Сьогодні, в умовах цифрової трансформації економіки, та триваючого воєнного стану української компанії ведуть свою діяльність у надзвичайно складних умовах. За таких обставин, підприємства, що прагнуть стабільно працювати та зростати, повинні самі ставати творцями новацій.

Враховуючи вищевикладене, керівництву будь-якої компанії необхідно стимулювати власну інноваційну діяльність виконуючі наступні кроки на шляху до запровадження ефективного менеджменту інновацій:

1. Створення інноваційної стратегії компанії та затвердження плану об'ємно-календарного плану інноваційного проекту.

2. Формування інноваційно-інвестиційно портфелю.

3. Створення на підприємстві робочої групи з проєктування та впровадження інноваційних ідей, здійснення контролю за їх виконанням.

4. Мотивування працівників компанії. Використання матеріальних та нематеріальних методів мотивації дає змогу підвищити ефективність інноваційного процесу в цілому.

**Висновки.** Наукова література містить достатньо широке коло визначень поняття «інновації», оскільки в певній мірі кожне визначення впливає із теми дослідження автора та сфери застосування самої інновації. У вузькому значенні інновація – це ідея, новітній продукт в галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також у інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, у широкому ж значенні, інновація – це результат системної діяльності, спрямованої на реалізацію досягнень науково-технічного прогресу та їх удосконалень, що забезпечує підвищення ефективності та отримання конкурентних переваг.

Аналіз історичної ретроспективи генезису менеджменту інноваційної діяльності підприємств доводить, що історія людства нерозривно пов'язана з інноваціями. Разом з тим прослідковується певна циклічність соціально-економічного розвитку, періоди економічного спаду, або ж уповільненого розвитку змінюються інноваційними хвилями підйомів. Дослідження історичної періодизації інноваційного розвитку підприємства доводить необхідність менеджменту інновацій на підприємстві та стимулювання власної інноваційної діяльності шляхом створення інноваційної стратегії компанії, затвердження планів розвитку, створення окремих відділів та робочих груп відповідальних за впровадження інновацій та контроль за їх виконання та ін. Ефективне впровадження інновацій на підприємствах є, запорукою суспільного прогресу, збалансованого та стабільного економічного зростання та збільшення добробуту населення.

## Список використаних джерел:

1. Дмитренко М. Інновація як універсальна цінність суспільства. *Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ»*. 2010. № 1. С. 17–25.
2. Чіков І.А. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «інновація». *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7450> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.179>
3. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». Київ, 2011. С. 246.
4. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти. Монографія. Вип. 3 О.М. Коваленко, Є.І. Масленніков, Е.А. Кузнецов, Ю.М. Сафонов, С.В. Філіппова та ін. ; за ред. д.е.н., доц. О.М. Коваленко, д.е.н., проф. Є.І. Масленнікова. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 634 с.
5. Крикуненко Д.О. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. С. 45–49.
6. «Про інноваційну діяльність» Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
7. Липич Л., Полінкевич О., Товстенюк О. Періодизація інноваційного розвитку підприємств за процесним підходом. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. С. 37–45.
8. Нікітенко В., Гриша С. О., Бобраков С. Історія менеджменту інновацій та змін: від зародження ідей до сучасних трансформаційних практик. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. 2024. № 20(97). С. 266–276. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-29>.
9. Зубков Р.С. Загальна характеристика та особливості розвитку основних етапів становлення інноваційної теорії. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3532>
10. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ. 2008. С. 397.

## References:

1. Dmytrenko M. (2010) Innovatsiya yak universalna tsinnist suspilstva [Innovation as a universal value of society]. *Ukrainian scientific journal "Education of the Region"*, vol. 1, pp. 17–25.
2. Chikov I.A. (2019) Teoretychni pidkhody do vyznachennya sutnosti ponyattya "innovatsiya" [Theoretical approaches to defining the essence of the concept of "innovation"]. *Effective Economics*. No. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7450> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.179>
3. Schumpeter J. (2011) Teoriya ekonomichnoho rozvytku [Theory of Economic Development]. Kyiv. Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy". 246 p. (in Ukrainian)
4. O.M. Kovalenko, E.I. Maslennikov, E.A. Kuznetsov, Y.M. Safonov, S.V. Filippova and others (2017) Innovatsiyana ekonomika: teoretychni ta praktychni aspekty. [Innovative Economics: Theoretical and Practical Aspects]. Monograph. Kherson: OLDI-PLUS. 634 p. (in Ukrainian)
5. Krykunen D.O. (2011) Problemy vprovadzhennya innovatsiy na pidpryyemstvakh [Problems of implementing innovations in enterprises]. *Marketing and management of innovations*. No. 4, pp. 45–49.
6. "On Innovation Activity" Law of Ukraine of 04.07.2002. Law of Ukraine of 06.02.2018 No. 40-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
7. Lypych L., Polinkevich O., Tovstenyuk O. (2015) Periodyzatsiya innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstv za protsesnym pidkhodom. [Periodization of innovative development of enterprises according to the process approach]. *Economic Journal of the Lesya Ukrainka Eastern European National University*, pp. 37–45.
8. Nikitenko V., Grisha S. O., Bobrakov S. (2024) Istoriya menedzhmentu innovatsiy ta zmin: vid zarodzhennya idey do suchasnykh transformatsiynykh praktyk [History of innovation and change management: from the birth of ideas to modern transformational practices]. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers*. No. 20(97), pp. 266–276. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-29>.
9. Zubkov R.S. (2014) Zahal'na kharakterystyka ta osoblyvosti rozvytku osnovnykh etapiv stanovlennya innovatsiynoyi teorii. [General characteristics and features of the development of the main stages of the formation of innovation theory]. *Effective economy* No. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3532>
10. Zyanko V.V. (2008) Innovatsiynе pidpryyemnytstvo: sutnist', mekhanizmy i formy rozvytku [Innovative Entrepreneurship: Essence, Mechanisms and Forms of Development]. Monograph. Vinnytsia: UNIVERSUM. 397 p. (in Ukrainian)

Yevstafiev Serhii

International Humanitarian University

## HISTORICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF THE GENESIS OF MANAGEMENT OF INNOVATION ACTIVITY OF ENTERPRISES

The modern world cannot be imagined without innovations; they are undoubtedly an integral attribute of the modern era of mankind. Being a true engine of progress, they develop the economy and society, sometimes radically changing them. Innovations are used everywhere, but business is the largest consumer and developer of innovations. Innovations help businesses to increase their profits and improve their competitiveness. At the same time, the development of new technologies poses a certain threat to businesses that do not use them for some reason. Today, in the context of strong economic competition, the introduction of innovations is critical for the survival of businesses in some sectors of the economy. The purpose of the study is to investigate the historical and economic preconditions for the emergence of innovation management, analyse existing scientific approaches to the periodisation of its formation, and identify key areas of innovation management at enterprises in the context of digital transformation. The study uses the methods of comparison, analysis, generalisation and systematisation of data and economic justification of the effectiveness of innovation. In the result of the study the historical and economic aspects of the genesis of innovation



---

*activity of enterprises are considered. The main scientific approaches to the definition of the term 'innovation' are considered. The main historical periods of development of management of innovations in business processes are outlined. Some economic aspects that stimulate the innovation activity of enterprises are analysed. The definition of key areas of innovation management at enterprises in the context of digital transformation is proposed. The conclusions define the importance of studying the historical and economic prerequisites for the emergence of innovation management, outline the main recommendations for the directions of work of modern innovation management. The proposed recommendations will help to increase the efficiency and competitiveness of domestic enterprises. An analysis of recent publications confirms the existence of a scientific discussion on the scientific definition of the concept of 'innovation' and the historical periodisation of the formation of innovation management as an enterprise activity. Therefore, a scientific study of the relevant works of foreign and domestic scholars on the management of innovation is extremely relevant.*

**Keywords:** innovation, innovation activity, innovation management, historical periodization, digital transformation.

**JEL classification:** D21, F29, O33

---